

кірмашы, птушыныя базары на Курыльскіх астравах або на Новай зямлі і Шпіцбергене! У розных вандроўках ён адчуў прыгажосць нашай планеты і бурлівасць жыцця на ёй.

Доктар геаграфічных навук прафесар Ісак Маркавіч Далгін, працуючы ў Ленінградскім арктычным і антарктычным навукова-даследчым інстытуце АН СССР, апублікаваў больш за сто навуковых прац па метэаралогіі, якія дапамагаюць сіноптыкам больш дакладна прагназаваць надвор'е, што, у сваю чаргу, дае магчымасць зберагаць ураджаі сельгаскультур, а мараходам, авіятарам і спецыялістам многіх службаў папаўняць вытворчыя рэсурсы.

Ён даў пуцёўку ў навуку многім вучоным, яго аўтарытэт і прызнанне вядомы вучоным свету. Нездарма Ісак Маркавіч адзначаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

Шмат сваіх прац, а таксама ўнікальныя здымкі з лёдавых полюсаў свету наш вучоны-зямяляк даслаў у Капыльскі краязнаўчы музей. Як добра, што такія людзі, як Далгін, пракладаючы шляхі ў невядомае, давалі нам магчымасць пазнаць свет. Ён ніколі не забываў сваю малую радзіму і радаваўся поспехам землякоў, праз райгазету “Слава працы” жадаў шчасця і поспехаў у працы капылянам.

2011 г.

Віктар Іўчанкаў

СЛУЖЭННЕ СЛОВУ

АРКАДЗЬ НАРКЕВІЧ

Лад жыцця, звычкі чалавека даволі часта фарміруюцца прафесійным заняткам. І гэта натуральна, бо даводзіцца прапускаць праз свае сэрца і душу тое, што робіш, чаму аддаеш свае сілы і розум. Асабліва гэта датычыць тых людзей, якія прысвяцілі сябе навуцы, педагогіцы і служэнню Слову. Да такіх асоб, без сумненняў, трэба аднесці вядомага беларускага моваведа, доктара філалагічных навук, прафесара, выдатніка адукацыі Рэспублікі Беларусь Аркадзя Іосіфавіча Наркевіча.

Аркадзь Іосіфавіч вылучаўся вельмі патрэбнай для нашага часу асаблівасцю: калі ён уваходзіў у аўдыторыю, кабінет, рэдакцыю, то фізічная прастора напаўнялася беларускасцю. Усё ў ім спалучала лепшыя рысы з народу: душэўная цеплыня, спагадлівасць, мудрасць, мяккая інтэлігентнасць, талентнасць, прыхаваная ва ўсмішцы рахманасць і бязмежная дабрыня. Хаця апошняя рыса не перашкаджала яму быць справядлівым і прынцыпова катэгарычным у справах, якія тычыліся інтарэсаў кафедры або канкрэтных асоб. Мусіш прызнаць, што такіх вучоных, фізічная прысутнасць якіх фарміравала маўленчыя густы і вызначала грамадзянскія прыярытэты, засталася няшмат. І сёння іх так не стае...

Нарадзіўся Аркадзь Іосіфавіч Наркевіч 10 сакавіка 1929 г. у вёсцы Варонаўшчына Капыльскага раёна Мінскай вобласці. Шчодро надзелены талентам, выкрышталізаваным з сялянскай дапытлівасці і цікаўнасці, Аркадзь Іосіфавіч стаў дбайным рупліўцам у вывучэнні роднай мовы. Просты і шчыры ў адносінах, цалкам аддадзены навуковай справе беларус, хто прысвяціў сваё

жыццё роднай Бацькаўшчыне, прафесар Наркевіч пакінуў добрую памяць пра сябе і пра свае справы.

Жыццёвыя пуцявіны моцна пераплялі лёс Аркадзя Іосіфавіча Наркевіча са словам і з навукай аб мове. Менавіта гэтым дзвюм зоркам найбольш аддаваўся вучоны і зрабіў гэты занятак любімым: адказна, шчыра і з вялікай аберагальнай сілай ставіўся ён да слова, асабліва друкаванага. У прафесара быў свой стыль – строгі і акадэмічны. Хоць яго тэзаўрус уключаў мноства слоў, якія ён браў і з вясковых каранёў, і з паэзіі, і з беларускай песні. Асабліва адчувалася гэта, калі ён звяртаўся да сваіх каляжанак – філалагінь і журналістак.

Навуковыя інтарэсы доктара філалагічных навук прафесара Аркадзя Іосіфавіча Наркевіча асноўным чынам былі звязаны з крыніцай беларускага мовазнаўства – марфалогіяй і сінтаксісам роднай мовы. Яго кандыдацкая дысертация “Спосабы выражэння азначэнняў у сучаснай беларускай мове”, абароненая ў 1956 г., прысвечана вызначэнню асаблівасцей дапасавання азначэнняў да азначальных слоў у сучаснай беларускай мове, характарыстыцы прыназоўнікава-іменных канструкцый з атрыбутыўнай сінтаксічнай функцыяй, што дазволіла ў будучым выйсці на дысертатыўнае даследаванне “Сістэма словазлучэнняў у сучаснай беларускай мове”, у якім былі вылучаны структурна-семантычныя тыпы словазлучэнняў. На матэрыяле мастацкай літаратуры, публіцыстыкі, навуковых, навукова-папулярных і перыядычных выданняў прааналізаваны беспрыназоўнікавыя і прыназоўнікавыя канструкцыі граматычнай сістэмы, апісаны сінанімічныя і стылістычныя асаблівасці, паказана прадуктыўнасць і тыповасць іх для пэўных разнавіднасцей літаратурнай мовы. Аналіз праводзіўся не толькі ў плане вызначэння нарматыўнасці тых ці іншых канструкцый, але і з мэтай паказу тэндэнцый развіцця самой сістэмы словазлучэнняў. Манаграфія па тэме дысертаты адкрыла навуковыя далягляды для далейшага вывучэння словазлучэння як моўнай адзінкі і ў цэлым сінтаксічнай навукі на Беларусі.

Фундаментальная праца А. І. Наркевіча “Назоўнік. Граматычныя катэгорыі і формы” з’явілася працягам навуковых разважанняў вучонага пра сістэмнае ўладкаванне роднай мовы, прыярытэтам якіх стала вылучэнне назоўніка ў якасці выключна прадуктыўнага і разнастайнага ў семантычных і структурных адносінах лексіка-граматычнага разраду знамянальных слоў. Пад лінгвістычным мікраскопам вучонага апынулася шматстайнасць праяў назоўніка, ярка выражаная адметнасць уласцівых яму агульных катэгарыяльных і семантычных прымет, граматычных значэнняў і сінтаксічных функцый у сказе. Можна меркаваць, што пільная ўвага прафесара Наркевіча да гэтай часткі мовы была выклікана нарастаннем функцыянальнай актыўнасці назоўніка, асабліва ў публіцыстычным маўленні.

Семантычны аб’ём назоўніка на працягу XX ст. эвалюцыянуе, а ён сам набывае поліфункцыянальнасць, актыўную распаўсюджанасць. Праведзены разгляд катэгорый і форм назоўнікаў з усёй сукупнасцю ўласцівых ім дыферэнцыяльных адзнак і своеасаблівасцей паказаў, што назоўнік як граматычны клас знамянальных слоў з прадметным значэннем належыць да ліку найбольш багатых і разнастайных па сваёй змястоўнай структуры і форме часцін мовы, якая, паводле вызначэння акадэміка В. Вінаградава, займае ў агульнай сістэме граматычных і лексіка-семантычных разрадаў слоў “цэнтральнае

становішча”. А. І. Наркевіч паказаў здольнасць беларускага назоўніка выступаць у якасці своеасаблівага моўнага сродку апрадмечвання разнастайных паняццяў і ўяўленняў рэчаіснасці. “У назоўніку, – гаварыў вучоны, – як у фокусе, сыходзяцца, аб’ядноўваюцца, цесна пераплятаюцца і ўзаемадзейнічаюць шматлікія катэгорыі ўласна-марфалагічнага, лексіка-семантычнага і функцыянальнага планаў”. Менавіта з гэтым і звязвалася ідэя вучонага пра цэнтрнасць назоўніка ў беларускім публіцыстычным маўленні.

Амаль сорак гадоў аддаў Беларускаму дзяржаўнаму ўніверсітэту прафесар Наркевіч. Дзесяцігадовая навуковая дзейнасць у Інстытуце мовазнаўства НАН Беларусі, дзе ён выступіў суаўтарам акадэмічных прац, стала добрай глебай для вызначэння спецыфікі мовы і стылю сродкаў масавай інфармацыі. Граматыст, ён не мог не адчуваць патрэбы ў даследаванні слова ў функцыянальным дзеянні. Гэта, дарэчы, і стала прычынай пераходу Аркадзя Іосіфавіча на факультэт журналістыкі БДУ. Яму хацелася дасягнуць, можа, і недасягальнага – сфарміраваць адмысловы моўны густ ва ўсіх сваіх выпястоўцаў, спалучыць у кожным журналісце моўную інтуіцыю з творчай задумай, кампазіцыяй твора. Ён заўсёды падкрэсліваў асаблівасць журналісцкай працы – апэратыўнасць, пры якой павінна захавацца тонкае адчуванне слова, яго ўплывовая сіла. Аберагаў журналісцкае слова, паставаў у ім асобу, таго, хто тварыў, жыў сваёй прафесіяй. Бо лічыў журналіста чалавекам, адораным ад прыроды. Таму і не асабліва любіў крытыканства ў бок журналістаў. А калі ўшчуваў сам, то рабіў гэта з добрай усмешкай і вясёлай задорынкай у вачах – маўляў, паглядзіце, да чаго дапісаліся.

Прафесар Наркевіч, працуючы на пасадзе загадчыка кафедры стылістыкі і літаратурнага рэдагавання, адчуваў і актыўна падтрымліваў новыя павевы ў лінгвістыцы, філалогіі: у вучэбны план факультэта журналістыкі былі ўключаны курсы “Слова ў кантэксце часу”, “Лінгвістыка публіцыстычнага тэксту”, “Рыторыка”, “Моўная норма: сістэмнасць і асістэмнасць” і інш. Гэта адкрывала прастору для навуковай дзейнасці маладым вучоным, было трывалым падмуркам пашырэння кола лінгвістычных інтарэсаў выкладчыкаў кафедры, высокапрафесійнай падрыхтоўкі журналісцкіх кадраў.

Для студэнтаў дзённага і завочнага аддзяленняў А. І. Наркевіч выдаў арыгінальны вучэбны дапаможнік для самастойнай работы студэнтаў “Практычны курс сучаснай беларускай мовы”. Яго стварэнне было выклікана неабходнасцю ўдасканалваць і развіваць нетрадыцыйныя формы і метады аўдыторнай і пазааўдыторнай работы пад непасрэдным кіраўніцтвам выкладчыка, паглыбляць і замацоўваць атрыманыя падчас заняткаў па мове неабходныя тэарэтычныя веды, выпрацоўваць у студэнтаў уменне самастойна асэнсоўваць і вывучаць розныя фанетычныя, граматычныя і лексічныя з’явы, прывіваць навыкі ўдумлівай і карпатлівай працы над мовай. Асаблівасць гэтага дапаможніка ў тым, што ён пабудаваны ў форме разгорнутых тэматычных пытанняў з заданнямі па ўсіх праграмных раздзелах сучаснай беларускай мовы. Яны фармулююцца такім чынам, што кожнае наступнае пытанне як бы развівае, удакладняе ці раскрывае сэнс і значэнне папярэдняга і наводзіць на пэўную думку яго зместу і ролі. У гэтым і была сутнасць навучальнай метадыкі А. Наркевіча. Ён клапаціўся пра студэнта, запрашаў яго да роздуму, разваг, дынамічнай працы над выбарам слова ў маўленні...

Навуковая спадчына прафесара Наркевіча сімвалічна акрэслівае набыткі беларускага мовазнаўства, методыкі выкладання ў вышэйшай школе. Рупліва назапашанае ў Наркевічавай скарбонцы перакідае масток да наступных пакаленняў, да спасціжэння таямніц маўлення, адкрывае шлях да новых метад, тэорый і практык. Шмат журналістаў прайшло праз яго добразычлівасць, чуласць, розум і сабраную, здаецца, з крыніц роднай Капыльшчыны прафесарскую інтэлігентнасць і мудрасць.

Справа Аркадзя Іосіфавіча працягваецца ў курсавых і дыпломных, магістарскіх і дысертацыйных даследаваннях, у сімпозіумах, навуковых традыцыях. Сведчаннем гэтага сталі юбілейныя навуковыя канферэнцыі “Слова ў кантэксце часу”, якія ладзіць Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт раз на пяць гадоў. Маштабы навуковых форумаў з кожным разам пашыраюцца, бо разрасаецца кола ўдзельнікаў. Значыць, спраўджваюцца запаветы вучонага...

2014 г.

Іван Ігнатчык

АДЗІН З ЯГО ПСЕЎДАНІМАЎ – ЦІМКАВЕЦ

Рыгор Родчанка

Рыгор Родчанка, статны марскі афіцэр, як правіла, улетку прыязджаў на сваю малую радзіму – у Цімкавічы. І мы, хлапчукі, седзячы на беразе паўнаводнай Мажы, з зайздрасцю пазіралі на гэтага марака, які віртуозна рассякаў хвалі, узнятыя коламі млына. Ён не задзіраў носа і любіў пагаварыць з цімкавіцкімі падлеткамі. Р. Родчанка стаў вядомым краязнаўцам, паэтам і літаратуразнаўцам.

Многім капылянам пашчасціла сустрэкацца з вядомым цімкаўцам, у 1990-я гг. ён часта прыязджаў у рэдакцыю газеты “Слава працы” і шмат цікавага раскажаў пра сваю творчасць і даследчую працу. З ім сябравалі Віктар Семянкевіч, Іван Пракарына, Усевалад Гурыновіч, і аўтару гэтых радкоў было таксама прыемна сустрэкацца з Родчанкам.

Бацька Рыгора Родчанкі Віктар Дзмітрыевіч – украінец, у свой час праходзіў вайсковую службу ў 17-м Цімкавіцкім пагранатрадзе. Пазнаёміўся з мясцовай прыгажуняй Вольгай. Маладыя пажаніліся. Як былога пагранічніка яго ставілі на розныя адказныя работы. Пабываў на пасадах старшыні сельсавета, старшыні калгаса і сакратара партарганізацыі Цімкавіцкай МТС. Напачатак запарожскіх казакоў, яго сын хутка асвоіў мясцовую мову і палюбіў капыльскія песні, жарты, прымаўкі. Да вайны ён паспеў закончыць толькі шэсць класаў Цімкавіцкай дзесяцігодкі.

Ужо на пяты дзень пасля нападу гітлераўцы прыйшлі ў мястэчка. Яны разрабавалі рускую і беларускую школы і прадпрыемствы. У школе ў канцы вуліцы Капыльскай праз выдраныя вокны вецер раскідваў паперы. Рыгор пакорпаўся і знайшоў метрыкі аднакласнікаў, а вось уласных не адшукаў і таму доўгі час не ведаў дату свайго нараджэння.

Рыгор быў дапытлівы. Ад сябрука, бацька якога быў паліцаем, даведаўся, што іх сям’ю расстраляюць. Змог дабегчы раней за паліцэйскіх і папярэдзіць родных. Рыгор з бацькамі пайшоў у партызаны, а маці з двума дзецьмі хавалася